

УДК 355.586.2

ОЦІНКА СТАНУ І МЕТОДОЛОГІЙ ПІДГОТОВКИ АВІАЦІЙНИХ РЯТУВАЛЬНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ АВІАЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЗА КОРДОНОМ

А.В. Гурник*, М.Д. Куньо, Д.М. Ядченко

Український науково-дослідний інститут цивільного захисту, Україна

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ

Надійшла до редакції: 28.04.2017

Пройшла рецензування: 12.06.2017

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

державна авіація, авіаційний рятувальник, система підготовки, парашутно - десантна підготовка, аварійно - рятувальна підготовка, пожежно-рятувальна підготовка, гірсько-рятувальна підготовка, водно-рятувальна підготовка.

АНОТАЦІЯ

Проведено оцінку стану і функціонування системи підготовки авіаційних рятувальників суб'єктів державної авіації України та за кордоном, визначені проблемні питання в уніфікації підготовки. На основі аналізу зроблені висновки щодо напрямів реформування та удосконалення підготовки авіаційних рятувальників державної авіації України.

Постановка проблеми. На сьогодні, навчання авіаційних рятувальників центральних органів виконавчої влади, що мають у підпорядкуванні підрозділи державної авіації і є суб'єктами єдиної державної системи цивільного захисту, здійснюються, як правило, у системі професійної підготовки.

Атестацію авіаційні рятувальники державної авіації, за винятком авіації ДСНС України, не проходять і до виконання обов'язків допускаються наказами відповідних керівників, що є порушенням вимог Кодексу цивільного захисту України (Закон України № 5403-VI від 02.10.2012), Правил авіаційного пошуку та рятування в Україні (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16.03.2015 № 279, зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 01.04.2015 № 364/26809), які є чинними для всіх аварійно-рятувальних служб держави.

Перевірки, які проводилися ДСНС України протягом низки років підтвердили те, що система підготовки авіаційних рятувальників має суттєві розбіжності у суб'єктів державної авіації та потребує приведення її у відповідність до сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За всі роки незалежності України проблематикою стандартизації підготовки вітчизняних авіаційних рятувальників фактично ніхто не займався. В основному всі дослідження щодо професії авіаційного рятувальника і загалом, що стосується тематики проведення авіаційних робіт з пошуку і рятування велися зарубіжними науковцями. Так, наприклад, в науковій роботі [1]

*E-mail: ndc.avia@gmail.com

проводилась розробка автоматизованої системи контролю психологічної та фізичної готовності рятувальників до проведення гірських рятувальних робіт. Стаття [2] ще одного російського автора знайомить нас з організацією системи проведення пошуково-рятувальних робіт в гірських районах провідних країн Європи, критерії відбору персоналу та системи його підготовки. І тільки останнім часом, за ініціативою науковців науково-дослідного центру авіації УкрНДІ ЦЗ почалися публікації на тематику пошуково-рятувального забезпечення в Україні, проблеми з підготовкою авіаційних рятувальників, а також недоліки як в організації проведення авіаційних робіт з пошуку та рятування так і в ресурсному забезпеченні ЄДСПАРПР [3].

Виклад основного матеріалу. Порівняльна оцінка систем та технологій підготовки в провідних країнах Заходу та в державній авіації України.

В європейських країнах, які мають схожий рельєф та ландшафт місцевості, пошуково-рятувальні служби, як правило працюють на добровільних засадах. Так, наприклад, в Австрії площа якої становить близько 84000 кв.км., налічується близько 300 регіональних опорних пунктів «Австрійської Гірсько-Рятувальної Служби» в якій працюють близько 12000 тисяч рятувальників. В гірській місцевості Італії (7400 кв.км), таких опорних пунктів 34 та відповідно близько 1000 рятувальників, як правило добровольці.

Німеччина в цих районах має близько 4500 рятувальників - добровольців відповідно на 115 опорних регіональних пунктах. Крім того в

Бундесвері існують потужні сили та засоби для здійснення авіаційних робіт з пошуку та рятування як на суходолі так і на морській акваторії. Підготовка авіаційних рятувальників в армії Німеччини здійснюється на дуже високому професійному рівні, особливо це можна сказати про морські авіаційні рятувальні екіпажі, які неодноразово проводили успішні рятувальні операції у надскладних метеорологічних умовах.

У Франції є, як правило, добровільні і професійні рятувальні служби. Це і гірська жандармерія і поліцейські бригади гірських рятувальників, які мають у своєму складі пошуково-рятувальні вертольоти та рятувальників. А, оскільки, жандармерія відноситься до Збройних Сил Франції і є виключно високопрофесійними то їх часто називають «армійськими гірсько-рятувальними службами».

Швейцарські рятувальні служби, діляться на дві регіональні схеми гірських пошуково-рятувальних служб, які об'єднані великою фірмою, яка займається і гірським і авіаційним пошуком та рятуванням. Те, що в цих альпійських країнах успішно співіснують як добровільні рятувальні служби, так і професійні, це ніяким чином не впливає на їх професійну компетентність. Наприклад в гірських районах Німеччини, в пошуково-рятувальній службі близько 4500 тисяч осіб (працюють на добровільних засадах, безоплатно), серед них 525 керівників рятувальних операцій, 145 лікарів невідкладної допомоги, 138 рятувальних асистентів, а також 950 вузькоспеціалізованих співробітників (спелеологи, альпіністи, спеціалісти по каньйонах, кінологи, психологи).

Але основне навантаження щодо здійснення пошуково-рятувальних робіт в горах, на морі або на суходолі в більшості країн Європи, покладається на Збройні Сили, в складі яких є Координаційні Центри з пошуку і рятування, що здійснюють розподіл зусиль та залучення сил і засобів в кожній конкретній ситуації.

Система підготовки та відбору рятувальників. Розглянемо систему підготовки авіаційних рятувальників в країнах Заходу на прикладі альпійських гірських пошуково-рятувальних служб.

Критерії відбору. До навчання на рятувальника допускаються особи віком від 18 до 45 років.

Необхідною умовою для прийому є:

- хоча б один пройдений курс першої невідкладної допомоги;

- наявність хорошої фізичної та психологічної кондиції;

- навички автономного пересування в горах за межами троп та скелелазіння в якості ведучого на рельєфі місцевості;

- досвід високогірних лижних походів;

- хороше знання місцевості де планує свою діяльність в якості рятувальника.

Крім того, можуть вимагатися звіти про участь у спортивних змаганнях в яких передбачалося скелелазіння, льодолазіння. В деяких випадках кандидати проходять вступні тести на придатність.

Підготовка. Навчання рятувальника здійснюється на протязі 2-3 років та складається із декількох великих учбових блоків, як правило це: рятування влітку, рятування взимку, перша медична допомога та невідкладна медицина, повітряне рятування, захист природи, рятування в особливих умовах (вночі чи в непогоду). Закінчення навчання за кожним блоком завершується екзаменом. Кожен з учбових блоків має ще цілий ряд окремих дисциплін до яких можуть відноситись такі як рятувальні роботи на скельному рельєфі, на льоду, на гірськолижних трасах і трасах високо гірського скайтурингу, взаємодія з пошуково-рятувальним вертольотом при проведенні повітряної рятувальної операції з залученням авіації, рятування при сходженні лавин, із льодових тріщин, орієнтування, пошуково-рятувальні операції. Після теоретичних занять завжди слідує практичні (сходження, скелелазіння, лижні походи). Складовою частиною навчання є участь в близько 10 рятувальних акціях в якості практиканта. Найвищі вимоги висуваються до підготовки осіб які готуються до роботи в якості авіаційного рятувальника в складі екіпажу пошуково-рятувального вертольоту: крім основного курсу вони повинні бути навчені альпійськими інструкторами-рятувальниками та мати достатній досвід роботи в якості інструкторів, а також повинні пройти спеціальну програму підготовки санітарів невідкладної допомоги (парамедики) яка проводиться під егідою Комітету Червоного Хреста.

Підвищення кваліфікації. Курси підвищення кваліфікації проводяться один раз на два роки. На цих курсах рятувальник ознайомлюється з найновішими методами, технікою та обладнанням які використовуються в рятувальній справі. Курси є обов'язковими – ті хто їх пропустив автоматично виключаються із штату співробітників рятувальної служби. Крім того існують курси спеціалізації такі як

робота з собакою-рятувальником, альпійська медицина, спелеологія, рятування в каньйоні, пошук, психологія. При підготовці використовуються всі сучасні технічні засоби, а сама підготовка здійснюється високопрофесійними фахівцями.

В Збройних Силах держав Заходу підготовка авіаційних рятувальників, як правило, зумовлена напрямом діяльності та сфери застосування, як то морський пошук і рятування, пошук і рятування в горах чи в малозаселених (пустинних) або в лісистих місцевостях.

Стан підготовки авіаційних рятувальників суб'єктів державної авіації України.

Починаючи оцінку, нам необхідно вказати, що Україна є однією з найбільших країн Європи за площею. Україна має спільні сухопутні державні кордони з Білоруссю на півночі, з Польщею на заході, зі Словаччиною, Угорщиною, Румунією і Молдовою на південному заході та з Росією на сході. Південь України омивається Чорним та Азовським морями. Також вона має морський кордон з Румунією, Росією, Болгарією, Туреччиною та Грузією. Над всією територією України пролягають міжнародні повітряні траси по яким курсують одночасно на різних ешелонах висот та курсів десятки повітряних суден з тисячами пасажирів. Відповідно до міжнародних зобов'язань, Україна в разі авіаційної події з будь-яким повітряним судном, повинна забезпечити негайні пошуково-рятувальні дії, щодо надання допомоги тим хто потерпає лихо. Отже, висновок щодо місця можливого застосування пошуково-рятувальних сил та засобів, напрошується сам собою, оскільки це може бути і гірська-лісиста місцевість, і морська акваторія або великий водний об'єкт (водосховище, ріка, озеро). Надзвичайні події авіаційного характеру, як правило, призводять до великої кількості загиблих або травмованих, що також може супроводжуватись пожежею на борту чи на місцевості. Авіаційний рятувальник в більшості випадків прибуває на місце авіаційної події найперший і багато коли, як показує практика, від його підготовки, знань та умінь, фізичної, психологічної та медичної підготовки залежить життя людей. Таким чином з досвіду дій авіаційних рятувальників були визначені основні напрями підготовки. Тепер зробимо аналіз за якими напрямками проводиться підготовка авіаційних рятувальників ДСНС та інших суб'єктів державної авіації. Авіація Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Парашутно -

десантна підготовка: Підготовка авіаційного персоналу з парашутно-десантної підготовки (навчальні стрибки з парашутом, безпарашутне десантування), на даний час здійснюється відповідно до вимог Програми підготовки рятувальників повітряних пошуково-рятувальних команд авіації, затвердженої наказом Міністра з надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС від 27.08.2007, № 584, що фактично відповідає вимогам Курсу парашутної підготовки в Збройних Силах України (далі КПП ЗСУ-2002) і Керівництва з парашутно-десантної та аварійно-рятувальної підготовки Збройних Сил України (далі КПД АРП ЗСУ-2003), які застосовуються як керівні документи для державної авіації. Аварійно - рятувальна підготовка: Проводиться згідно вимог Кодексу цивільного захисту України, Повітряного Кодексу України, Правил авіаційного пошуку і рятування в Україні, Програми, КПД АРП ЗСУ-2003, вимог ІКАО, Руководства по международному авиационному и морскому поиску и спасанию, Международной конвенции по поиску и спасанию на море, Международной конвенции по охране человеческой жизни на море, (SOLAS). Теоретична та практична підготовка проводиться на базі Спеціального авіаційного загону Оперативно-рятувальної служби Цивільного Захисту Державної Служби України з Надзвичайних Ситуацій (далі САЗ ОРС ЦЗ ДСНС). Пожежно-рятувальна підготовка: Здійснюється в Навчальному центрі Оперативно-рятувальної служби Цивільного захисту ДСНС України (с. Ватутіно). Гірсько-рятувальна підготовка: Проводиться на базі САЗ ОРС ЦЗ ДСНС та відповідно до планів навчань на місцевості в гірських районах України. Водно-рятувальна підготовка: Проводиться на базі САЗ ОРС ЦЗ ДСНС та відповідно до планів навчань на водних об'єктах України, згідно вимог Програми, КПД АРП ЗСУ-2003, вимог ІКАО, Руководства по международному авиационному и морскому поиску и спасанию, Международной конвенции по поиску и спасанию на море Международной конвенции по охране человеческой жизни на море), (SOLAS). Медична підготовка: Надається на базі САЗ ОРС ЦЗ ДСНС та відповідно до планів навчань в аеропортах та аеродромах за окремою програмою для фельдшерів-рятувальників та за спрощеною для рятувальників без медичної освіти. Психологічна підготовка: Надається на базі САЗ ОРС ЦЗ ДСНС протягом навчального року та на навчаннях.

Таблиця 1- Сучасний стан підготовки суб'єктів державної авіації

№ з/п	Вид підготовки	Авіація Державної Служби України з надзвичайних ситуацій	Авіація Збройних Сил України	Авіація Державної прикордонної служби України	Авіація Національної гвардії України
1.	Паращутно - десантна підготовка	+	+	+	+
2.	Аварійно - рятувальна підготовка	+	+	+	+
3.	Пожежно-рятувальна підготовка	+	+	-	-
4.	Гірсько-рятувальна підготовка	+	+	-	-
5.	Водно-рятувальна підготовка	+	+	+	-
6.	Медицина підготовка	+	+	+	+
7.	Психологічна підготовка	+	+	+	+

Примітки: * - Здійснюється в межах застосування переносних протипожежних засобів (вогнегасники різноманітного призначення, підручні засоби) тільки для авіаційних рятувальників які залучаються до несення чергування в ЄДСПАРПР.

** - Здійснювалась в Центрі спеціальної підготовки, реабілітації і санаторного лікування ВПС України (м. Судак) до окупації Криму РФ, (один раз на два роки) та для авіаційних рятувальників Державного авіаційного науково-випробувального центру (м. Феодосія) за окремим планом.

*** - Здійснювалась у авіаційних частинах які базувались в приморських районах або в Автономній республіці Крим в Центрі спеціальної підготовки, реабілітації і санаторного лікування ВПС України (м. Судак), (один раз на два роки) та для авіаційних рятувальників Державного авіаційного науково-випробувального центру (м. Феодосія) за окремим планом. Крім того, проводилась для льотного складу та рятувальників які залучалися до чергування в ЄДСПАРПР.

Висновки. Оцінка підготовки показує, що достатній рівень підготовки авіаційних рятувальників суб'єктів державної авіації, який відповідає вимогам сьогодення, спостерігається лише в авіації ДСНС України. Але кількість підготовлених штатних авіаційних рятувальників (46 осіб), явно недостатня для найбільшої європейської держави. В зв'язку з цим виникає потреба щодо:

- обґрунтованого збільшення кількості підготовлених за єдиними стандартами

авіаційних рятувальників суб'єктів державної авіації;

- необхідності удосконалення матеріально-технічної бази системи підготовки до європейського рівня;

- уніфікації підготовки за професією авіаційний рятувальник з європейськими стандартами;

- розробки та впровадження Державного стандарту професійно-технічної освіти з професії авіаційний рятувальник.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI станом на 05.10.2016 / Офіційний вісник України – 2012. – № 89, – 9 с.
2. Положення про єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 11 / Офіційний вісник України. – 2014. – № 8. – 341 с.
3. Автоматизовані системи раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення : ДБН В.2.5-76:2014 [Чинний від 2014-06-01]. – К.: Мінрегіон України, 2014. – 46 с. – (Державні будівельні норми України)
4. Аналітичний огляд стану техногенної та природної безпеки в Україні за 2015 рік – УкрНДІЦЗ - К.: 2016 – 356 с.
5. Провести пошукові дослідження та науково обґрунтувати шляхи розвитку заходів захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Звіт про НДР. – К.: УкрНДІЦЗ, 2016.
6. Регламент Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 (зі змінами) / Офіційний вісник України. – 2007. – № 54. – 21 с.
7. Положення про організацію оповіщення і зв'язку у надзвичайних ситуаціях : постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.99 №192 / Офіційний вісник України. – 1999. – № 7. – 131 с.
8. Інструкція про порядок експлуатаційно-технічного обслуговування апаратури та інших технічних засобів оповіщення і зв'язку цивільної оборони підприємствами електрозв'язку України : наказ МНС України від 16 серпня 2000 року № 210/119, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 7 березня 2001 року за № 207/5398 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0207-01>
9. Закон України “Про телекомунікації” : від 18.11.2003 № 1280-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>

EVALUATION OF THE STATE AND TECHNOLOGY OF TRAINING AVIATION RESCUERS FOR STATE AVIATION IN UKRAINE AND ABROAD

A. Hurnyk, M. Kunyo, D. Yadchenko

The Ukrainian Civil Protection Research Institute, Ukraine

KEYWORDS

state aviation, aviation rescuers, training system, parachute-paratrooper preparation, emergency rescue preparation, fire-rescue preparation, mountain-rescue preparation, water-rescue preparation.

ANNOTATION

It is evaluated the state and functioning of the system of training aviation rescuers, subjects of state aviation of Ukraine and abroad, it is defined problem questions in the area of the unitization of preparation. On the basis of analysis conclusions are done on directions of reformation and improvement of preparation of aviation rescuers of state aviation of Ukraine.

ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ И ТЕХНОЛОГИЙ ПОДГОТОВКИ АВИАЦИОННЫХ СПАСАТЕЛЕЙ, СУБЪЕКТОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ АВИАЦИИ И ЗА РУБЕЖОМ.

А.В. Гурник, Н.Д. Куньо, Д.Н. Ядченко

Украинский научно-исследовательский институт гражданской защиты, Украина

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

государственная авиация, авиационный спасатель, система подготовки, парашютно-десантная подготовка, аварийно-спасательная подготовка, пожарно-спасательная подготовка, горно-спасательная подготовка, водно-спасательная подготовка.

АННОТАЦИЯ

Проведена оценка состояния и функционирования системы подготовки авиационных спасателей, субъектов государственной авиации Украины и за рубежом, определены проблемные вопросы в области унификации подготовки. На основе анализа сделаны выводы о направлениях реформирования и совершенствования подготовки авиационных спасателей государственной авиации Украины.